

Gender Analysis of Social Practices of Ukrainian Refugees in 2022

UDC: 316.34:314.745

DOI: <https://doi.org/10.15421/172349>**Kalagin Yuriy**Dr.Sc., Full Prof., <https://orcid.org/0000-0002-9681-5743>, kalagin_y@ukr.net**Shanidze Oleksandr**Ph.D. Student, <https://orcid.org/0000-0002-0484-6746>, s.alexandr21@gmail.com*National Technical University «Kharkiv Polytechnic Institute» (Kharkiv, Ukraine)*

Abstract

The **relevance** of the study is determined by the growing attention to gender issues in the world, and in particular in Ukraine, which acquires special importance during military aggression. In times of powerful social upheavals, which can undoubtedly be considered war and hostilities, as well as the consequences to which war leads - the stable, convenient, comfortable social order is changing. Fixed roles are changing, and some parts of the population suffer from the crisis more than others. Women, especially those who were forced to become refugees and IDPs, have become a particularly vulnerable part of the population, taking on the burden of the struggle for survival. This article presents the results of a sociological study of gender analysis of social practices of Ukrainian refugees in 2022 conducted by sociologists of the National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute" in June-July 2022 (N 1170).

The **purpose** of the study was to carry out a gender analysis of social practices of meeting basic needs during the war, as well as an analysis of existing social practices, their classification and description in relation to specific actions of refugees and forcibly displaced persons. On the basis of scientific developments, three types of social practices are defined in terms of activity: innovative, traditional and paternalistic.

The **conclusions** given by the authors indicate that Ukrainians who for one reason or another became refugees and internally displaced persons prefer the active nature of social practices - they all made a difficult decision to choose a strategy of active behavior, the presence of which indicates a real change in the entire lifestyle of an individual in conditions of risk and uncertainty. It was found that women mostly demonstrate social practices of the first and second types (innovative and traditional).

Keywords: gender, gender stereotypes, gender studies, refugees, internally displaced persons, social assistance, social practices

Гендерний аналіз соціальних практик українських біженців 2022 року

Калагін Юрій, Шанідзе Олександр*Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (Харків, Україна)*

Анотація

Актуальність дослідження визначена зростанням уваги до гендерної проблематики в світі та зокрема в Україні, що набуває особливого значення під час воєнної агресії. В часи потужних соціальних потрясінь, яким беззаперечно, можливо вважати війну і бойові дії, а також ті наслідки, до яких призводить війна – стабільний, зручний, комфортний соціальний порядок змінюється. Змінюються сталі ролі, а деякі частини населення потерпають від кризи сильніше за інші. Особливо уразливою частиною населення стали жінки, особливо ті хто вимушений був стати біженцем та ВПО, прийняти на себе тягар боротьби за виживання. У цій статті наводяться результати соціологічного дослідження гендерного аналізу соціальних практик українських біженців 2022 року проведеного соціологами Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» у червні-липні 2022 року (N 1170).

Метою дослідження стало здійснення гендерного аналізу соціальних практик задоволення базових потреб під час війни, а також аналіз існуючих соціальних практик, їх класифікація та опис щодо конкретних дій біженців та вимушено переселених осіб. На основі наукових доробків визначено три типи соціальних практик з огляду на активність: інноваційна, традиційна та патерналістська.

Висновки, наведені авторами, свідчать, що українці, які через ті чи інші причини стали біженцями та внутрішньо переміщеними особами віддають перевагу активному характеру соціальних практик – усі вони прийняли складне рішення про обрання стратегії активної поведінки, наявність якої свідчить про реальну зміну всього способу життя особистості в умовах ризику й невизначеності. Виявлено, що жінки здебільшого демонструють соціальні практики першого та другого типів (інноваційну та традиційну).

Ключові слова: гендер, гендерні стереотипи, гендерні дослідження, біженці, внутрішньо переміщені особи, соціальна допомога, соціальні практики

Стаття надійшла / Article arrived: 01.05.2023

Схвалено до друку / Accepted: 12.06.2023

Вступ.

В Україні триває жорстока і кривава війна. Бомбові удари по українським містам, селам, житловим будинкам, лікарням, школам, дитячим садочкам стали нормою для російських загарбників. На тимчасово окупованих територіях вони вбивають, калічать, катують та гвалтують мирних мешканців. Все це призвело до того, що українці переселяються в безпечніші області країни чи за кордон. Війна змусила покинути свої домівки близько 13 млн. українців або третину довоєнного населення України. За оцінками експертів, це найбільше переміщення людей у Європі з часів Другої світової війни. Зараз в Європі перебувають 7,8 млн. українських біженців, з яких 4,8 млн отримали статус тимчасового захисту. Кількість внутрішньо переміщених осіб (ВПО) в Україні становить 6,5 млн. (Богдан, 2022). При цьому, жінки та діти, люди похилого віку та люди з обмеженими можливостями складають найбільшу вразливу групу людей.

Очевидно, війна, яка триває в Україні, стосується всіх, але спеціальне соціологічне дослідження надає можливість визначити, які конкретні проблеми має кожна соціальна група та які соціальні практики вона обирає для їхнього подолання. Враховуючи високий відсоток жінок, що страждають від війни, особливо актуальною проблемою є гендерний аналіз соціальних практик задоволення базових потреб українців під час війни. Такий аналіз був визначений у переліку завдань соціологічного дослідження, яке було ініційовано та проведено науковцями кафедри соціології і публічного управління Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» у червні-липні 2022 року. Дослідження проводилося за допомогою Інтернет-опитування (N=1170 осіб), вибірка стихійна, регіональна за принципом снігового кому. Методологією дослідження виступили теорії соціального капіталу, соціальних практик та соціального партнерства (Бірюкова, Рущенко, Ляшенко & Григор'єва, 2022).

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Соціологічні дослідження соціальних практик завжди носили актуальний характер для отримання об'єктивної інформації щодо сфери управління соціальними процесами, з метою проведення якісних суспільних перетворень.

Теоретико-методологічні основи дослідження соціальних практик були закладені у роботах: Є. Дюркгейм, Г. Хайдегер, М. Фуко, М. Мосс, Н. Єліас, П. Бурдьо, Ж. Делеза, Г. Гарфінкель, А. Шюць, І. Гофман, Б. Латура та інших.

Дослідження соціальних практик в українській соціології проводили: В. Тарасенко (дослідження практики споживання), О. Ручка (дослідження соціокультурної динаміки практик), О. Личковська (дослідження комунікативних практик), Л. Скокова (дослідження культурних практик), Н. Коваліско

(дослідження практики як маркеру стилю споживання), М. Наумова (дослідження соціального механізму практик). Особливе місце щодо типології соціальних практик, аналізу наявних типологій і їх основних критеріїв займають роботи К. Настоящої (2017).

Проблеми українських біженців вивчаються соціологами з самого початку російсько-української війни – з 2014 року. Предметом аналізу науковцями обиралися різноманітні аспекти проблеми українських біженців. Політичні та соціальні аспекти проблеми переселенців досліджувала Є. Широкова (2016). О. Міхеєва та В. Середя звернулися до аналізу причин, стратегій переселення та проблем адаптації (Міхеєва, & Середя, 2015). Оцінкою потреб та можливостей зайнятості внутрішньо переміщених осіб займалася робоча група під керівництвом О. Купець (Оцінка потреб та можливостей, 2016).

З початком повномасштабного вторгнення в Україну спостерігається нова хвиля досліджень проблем українських біженців та переселенців.

Доктор соціологічних наук Ігор Рущенко був одним з перших, хто звернувся до проблем біженців та переселенців 2022 року. Соціологічний аналіз дозволив йому визначити явище швидкого вимушеного переселення українців як Великий Вихід Українського Народу, що зірвав з місць постійного перебування близько 14 млн. осіб (Рущенко, 2022).

У колективної монографії за ред. член.-кор. НАН України, д. філос. н. Є. Головахи, д. соц. н. С. Макеєва “Українське суспільство в умовах війни” представлено результати соціологічних спостережень за змінами в українському суспільстві та його підсистемах унаслідок агресії РФ (Дембіцький, Злобіна, & Костенко, 2022). У монографії доктора соціологічних наук Н. Коваліско охарактеризовано поняття “соціальне самопочуття внутрішньо переміщених осіб” та запропоновано концептуальну схему вимірювання рівня соціального самопочуття внутрішньо переміщених осіб і на загальнонаціональному рівні виокремлено основні чинники впливу на цей соціальний феномен (Коваліско, & Бубняк, 2022).

Активно досліджують проблеми біженців та внутрішньо переміщених осіб соціологи кафедри соціології і публічного управління Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут». Так, у 2022 році, після чергового дослідження, була надрукована стаття яка присвячена аналітичному опису соціальних характеристик й практик, що здійснювали біженці й внутрішньо переміщені особи російсько-української війни 2022 року (Бірюкова, Рущенко, Ляшенко, & Григор'єва, 2022).

Одними з найбільш уразливих і найменш захищених у війні є жінки. Сьогодні саме вони несуть важкий тягар, намагаючись упоратись з втратами, біллю, борючись за виживання, тому особливо

актуальною проблемою є гендерний аналіз проблеми біженців та внутрішньо переміщених осіб.

Одне з перших досліджень гендерної проблематики було проведено О. Балакіревої. У соціологічному дослідженні «Оцінка потреб внутрішньо переміщених жінок та осіб похилого віку в Україні» 2015 року аналізувалися потреби внутрішньо переміщених жінок в Україні (Балакірева, 2015). Можливо інші дослідники також зверталися до гендерного аналізу проблем біженців та внутрішньо переміщених осіб, але нам не вдалося знайти таку інформацію.

Повномасштабне вторгнення Росії в Україну триває вже другий рік, жінки продовжують стикатися з серйозними ризиками, зростанням тягаря обов'язків по догляду за дітьми, величезним стресом і труднощами, пов'язаними з проживанням у зонах бойових дій. Жінки і дівчата-біженки становлять більшість від загального числа українських біженців, багато хто з них відчують особливі проблеми в питанні задоволення базових потреб. Актуальним стає гендерний аналіз соціальних

практик задоволення базових потреб українських біженців.

Метою дослідження, з результатами якого автори статті намагаються ознайомити читачів, стало здійснення гендерного аналізу соціальних практик задоволення базових потреб під час війни, а також аналіз існуючих соціальних практик, їх класифікація та опис щодо конкретних дій біженців та вимушено переселених осіб.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Аналіз результатів дослідження дозволив нам описати соціальний портрет жінок, які були вимушені залишити власну домівку з початку активних бойових дій.

За результатами дослідження третина тих жінок, що виїхали за кордон (32%), не мали дітей. Серед біженок на момент червня-липня 2022 року 4% були багатодітні матусі, ще 14% мали двох дітей й 37% шукали тимчасового притулку від війни за кордоном з однією дитиною (рис. 1). Вимушені переселенці, також евакуювалися з дітьми, причому багатодітних було близько 4 %.

Рис. 1. Розподіл жінок, учасниць дослідження, за місцем притулку на момент опитування та кількістю дітей

Саме таким жінкам, поза межами рідного дому необхідно вирішувати безліч проблем, шукати ресурси для існування на новому місці життя, а потім поєднувати роботу та догляд за дітьми або утриманнями. Вони вимушені одночасно вирішувати житлову проблему, налагоджувати побут, шукати освітній заклад для дітей тощо та подолати особистісні внутрішні переживання. Не слід забувати те, що під час війни збільшується вразливість жінок до насильства. Гендерно зумовлене насильство посилюється під час війни завдяки послабленню захисту з боку державних інституцій, місцевих громад та родини, появі значних обмежень в можливості постраждалих звернутись по допомогу чи повідомити про випадок насильства.

Жінки опинилися у новому соціальному середовищі, для них дуже важлива будь-яка допомога, тому на наступному етапі дослідження ми вивчали питання про суб'єктність допомоги жінкам під час евакуації.

Як показали результати емпіричного дослідження

українкам під час евакуації допомагали передусім знайомі, друзі, які запропонували підтримку, та близькі родичі, які запропонували притулок (рис. 2). В особистісних коментарях біженки й ВПО вказують, що часто допомагали незнайомі люди, які зустрічалися під час евакуації, колеги по роботі, одновітці. Були випадки коли жінки могли розраховувати тільки на себе.

Між тим за результатами дослідження жінки (біженки й ВПО) чекають й потребують від органів державної влади, в першу чергу, матеріальної допомоги (грошові виплати), медичної допомоги, допомогу у пошуках житла, безкоштовне житло, безкоштовне отримання ліків (рис. 3). В особистих коментарях у відповідях на питання стосовно запитів на додаткову допомогу від держави, жінки зі статусом біженця акцентують велику вдячність державним установам західних країн-партнерів, особливо Німеччини, за надану матеріальну й гуманітарну допомогу.

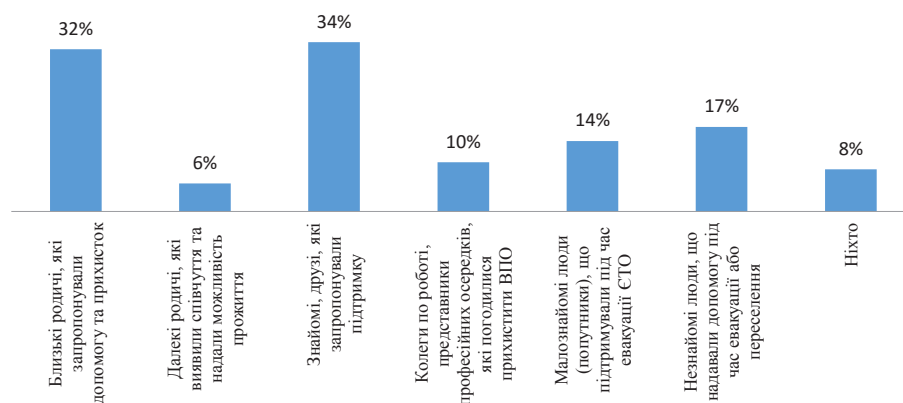

Рис. 2. Особи – люди, які надали допомогу українським жінкам на шляху їх евакуації

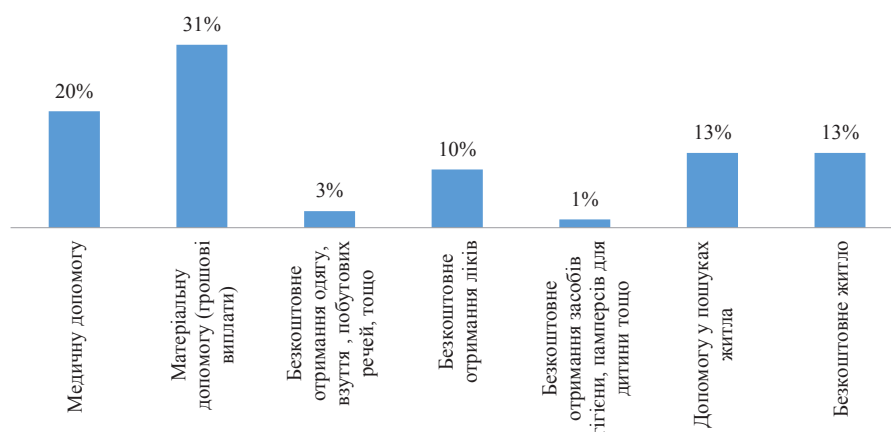

Рис. 3. Відомості про необхідну допомогу, яку б хотіли отримували українки (біженки й ВПО) від органів державної влади в першу чергу

Соціальні практики виникають як спосіб взаємодії людини з соціальним оточенням. Люди обирають соціальні практики під впливом різних факторів (демографічних, соціальних, психологічних тощо), які впливають на мотивацію. Для повного дослідження соціальних практик окремих індивідів і груп необхідно здійснити умовний розподіл соціальних практик за обраним критерієм, тобто провести класифікацію. У нашому дослідженні, доцільно обрати критерії, що вказують яким чином кожний респондент включається в даний момент і в даному контексті у нове соціальне середовище, зважаючи на безперервні зміни в економічній, технологічній, культурній та політичній сферах в умовах війни.

По-перше. У нашому дослідженні беруть участь українці, які віддають перевагу активному характеру соціальних практик – усі вони прийняли складне рішення про обрання стратегії активної поведінки, наявність якої свідчить про реальну зміну всього способу життя особистості в умовах ризику й невизначеності. Вони прийняли рішення,

коли швидко змінюються умови існування, немає можливості отримання повної інформації про перебіг подій, коли існує велика ймовірність виникнення збитків, втрат, коли існує реальна загроза, яка забирає людські життя.

По-друге. Кожний громадянин має потребу та право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає харчування, одяг, житло, що обов'язково передбачає наявність джерел існування. В ситуації в якій опинилися респонденти нашого дослідження, їм необхідно вирішувати питання пошуку передбачених законодавством доходів, як джерела існування. Вони можуть обрати один з можливих способів отримання законних джерел для існування: заробітна плата, прибуток від підприємницької діяльності або отримувати пенсію, стипендію, аліменти, інші соціальні виплати, розраховувати на власні фінансові заощадження або фінансову допомогу від членів сім'ї.

Відповідно до обраних критеріїв, соціальні практики вимушених переселенців можуть поділятися на наступні групи:

1 група: інноваційна активність – соціальні практики вимушених переселенців, які залишили місце постійного проживання внаслідок початку активних бойових дій та обрали спосіб отримання законних джерел для існування шляхом відкриття власного бізнесу.

2 група: традиційна активність – соціальні практики вимушених переселенців, які залишили місце постійного проживання внаслідок початку активних бойових дій та обрали спосіб отримання законних джерел для існування шляхом найму за трудовим договором (контрактом) на підприємстві, в установі, організації незалежно від форм власності, виду діяльності та господарювання або у фізичної особи.

3 група: патерналістська активність – соціальні практики вимушених переселенців, які залишили місце постійного проживання внаслідок

початку активних бойових дій та мають законним джерелом існування державну соціальну допомогу, власні заощадження або іншу фінансову підтримку.

Аналіз результатів дослідження надав можливість визначити кількість респондентів кожної групи.

Результати нашого дослідження повністю підтверджують тезу про руйнування усталених міфів про соціальні практики біженців під час війни. За результатами аналізу, абсолютна більшість жінок обрали соціальні практики, що належать до 1 групи (інноваційна активність) та 2 групи (традиційна активність). Вони обрали спосіб отримання законних джерел для існування шляхом відкриття власного бізнесу або шляхом найму за трудовим договором (контрактом) на підприємстві, в установі, організації незалежно від форм власності, виду діяльності та господарювання або у фізичної особи (рис. 4).

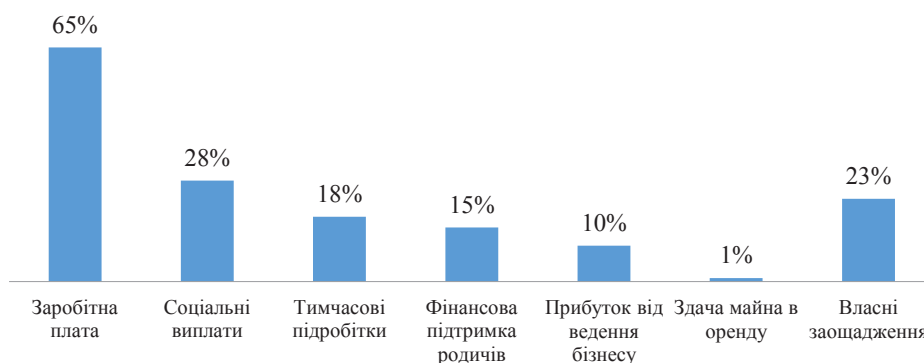

Рис. 4. Основне джерело доходу жінок-респондентів дослідження (обиралися всі актуальні варіанти)

Швидка адаптація українців вже приносить певну вигоду європейському ринку праці. Статистика це підтверджує. За різними даними, в Нідерландах з 55 тисяч біженців працездатного віку вже працевлаштовані 83% (статистика UWV), 40% українців працевлаштувались у Великій Британії (Бюро національної статистики країни), у Польщі працевлаштовані вже майже 400 тисяч («Голос Америки»). За деякими джерелами, українці у Польщі сплатили податків на 2 млрд євро – це утрічі більше ніж країна витрачає на біженців. Досвід 10 місяців війни показав, що економіка ЄС залишається «у вииграші», навіть враховуючи виплати на допомогу українцям, оскільки мігранти долучилися до ринку праці, закривають дефіцитні вакансії, сплачують податки, привносять нові ідеї та моделі роботи у європейський бізнес. Також у багатьох країнах застосовується практика грошової компенсації особам (хостам), які розміщують у себе вдома біженців (Ковпак, 2022).

Висновки та перспективи досліджень.

Таким чином, гендерний аналіз соціальних практик щодо задоволення базових потреб

українських біженців 2022 року дозволив нам насамперед описати соціальний портрет жінок, які були вимушені залишити власну домівку з початку активних бойових дій. Середній вік українських жінок – вимушених переселенок склав 36 років. Це вік розквіту професійного потенціалу людини, у якій попереду можливість багато років працювати на благо країни та забезпечення гідних умов існування своєї родини. За результатами дослідження більшість тих жінок, що виїхали за кордон, мали дітей. Серед біженок є як багатодітні матусі, так й ті, що мають одного або двох дітей. Діти різного віку, але більшість знаходиться у віці активної соціалізації, коли людина познає світ та формує особисте ставлення до навколишнього середовища.

Результати дослідження показали, що коли жінки опинилися у новому соціальному середовищі, то багато людей намагалися допомогти у вирішенні проблем, що виникали під час евакуації. Українкам під час евакуації допомагали передусім знайомі, друзі, часто це були незнайомі люди, які зустрічалися під час евакуації, також колеги по роботі та одновітці не залишилися байдужими. На нашу думку, це свідчення

прояву людяності, про яку можливо ми забули у повсякденному, мирному житті. На жаль, були поодинокі випадки коли жінки могли розраховувати тільки на себе.

Гендерний аналіз соціальних практик щодо задоволення базових потреб українських біженців 2022 року показав, що українські жінки – вимушені переселенки активно беруть на себе відповідальність за свою долю та долю своїх дітей, виступають активними суб'єктами суспільного життя в нових умовах. Вони відкривають власний бізнес або влаштовуються на роботу за трудовим договором, контрактом. Абсолютна більшість жінок обирає соціальні практики, що належать до типів: інноваційна та традиційна активність. Таким чином, формуються уявлення про вимушених переселенців як соціально активну групу взагалі та уявлення про нову жіночність.

Щодо перспективи досліджень, то на нашу думку, треба розпочинати дослідження процесу інституалізації соціальних практик «внутрішньо переміщених осіб». Справа в тому, що унаслідок збройного конфлікту на територіях Донецької та Луганської областей, а також окупації Криму у 2014 році в Україні вперше заговорили про цю категорію людей. Протягом понад 8 років таким людям доводиться на новому місці розпочинати заново все: шукати житло, лікарів, школи і садочки для дітей та, найголовніше, – намагатися забезпечити свою економічну незалежність. Саме тому, вже зараз необхідне дослідження процесу інституалізації соціальних практик, процесу, у ході якого соціальні практики стають регулярними і довготривалими, так що їх можна представити як соціальні інститути.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

- Балакірева, О. М. (2015). Трудовий потенціал та рівень державної підтримки внутрішньо переміщених осіб. *Міжнародна науково-практична конференція «Внутрішньо переміщені особи в Україні: реалії та можливості»*, 27 лютого 2015 р. Відновлено з <http://ief.org.ua/?p=4562>
- Бірюкова, М., Рущенко, І., Ляшенко, Н., & Григор'єва, С. (2022). Біженці і внутрішньо-переміщені особи російсько-української війни: соціальні характеристики й практики. *Науково-теоретичний альманах Грані*, 6, 143-156. DOI: <https://doi.org/10.15421/172282>
- Богдан, Т. (2022). Як повернути українських біженців додому після війни. Відновлено з <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/12/28/695503/>
- Дембіцький, С., Злобіна, О., & Костенко, Н. (2022). *Українське суспільство в умовах війни*. (Монографія). Київ: Інститут соціології НАН України.
- Коваліско, Н. В., & Бубняк, С. М. (2022). *Соціальне самопочуття внутрішньо переміщених осіб в Україні: соціологічний дискурс*. (Монографія). Львів: ЛНУ ім. Івана Франка.
- Ковпак, А. (2022). «Не сидять на шиї»: вплив біженців з України приносить економічну вигоду Європі. Відновлено з <https://www.slovoidilo.ua/2022/11/14/statija/suspilstvo/ne-sydyat-shyyi-naplyv-bizhenciv-ukrayiny-prynosyt-ekonomichnu-vygodu-yevropi>
- Міхєєва, О., & Середа, В. (2015). Сучасні українські внутрішньо переміщені особи: основні причини, стратегії переселення та проблеми адаптації. *Стратегії трансформації і превенції прикордонних конфліктів в Україні. Збірка аналітичних матеріалів* (с. 9-49). Львів: Галицька видавнича спілка.
- Оцінка потреб та можливостей зайнятості внутрішньо переміщених осіб в Україні: узагальнення результатів дослідження та рекомендації. (2016). *Група технічної підтримки з питань гідної праці та Бюро МОП для країн Центральної та Східної Європи. Міжнародна організація праці*. Будапешт: МОП. Відновлено з https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---sro-budapest/documents/publication/wcms_464289.pdf
- Настояща, К. (2017). Соціальні практики: спроба типології по вертикалі. *Нова парадигма*, 132, 172-183. Відновлено з http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nopa_2017_132_18
- Рущенко, І. (2022). Великий вихід українського народу (феномен переміщених осіб 2022 року). *Український соціум*, 6, 155-168.
- Широкова, Є. О. (2016). Вимушені переселенці в сучасній Україні: політичні та соціальні аспекти проблеми. *Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики* (с. 69-70). Відновлено з http://nbuv.gov.ua/UJRN/staptp_2016_69-70_25

REFERENCES

- Balakireva, O. M. (2015). Labor potential and level of state support for internally displaced persons. *International Scientific and Practical Conference "Internally Displaced Persons in Ukraine: Realities and Opportunities"*, February 27, 2015. Retrieved from <http://ief.org.ua/?p=4562>
- Biryukova, M., Rushchenko, I., Lyashenko, N., & Grigoryeva, S. (2022). Refugees and internally displaced persons of the Russian-Ukrainian war: social characteristics and practices. *Grani*, 6, 143-156. DOI: <https://doi.org/10.15421/172282>
- Bohdan, T. (2022) *How to return Ukrainian refugees home after the war*. Retrieved from <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/12/28/695503/>

- Dembitskyi, S., Zlobina, O., & Kostenko, N. (2022). *Ukrainian society in the conditions of war*. (Monograph). Kyiv: Institute of Sociology of the National Academy of Sciences of Ukraine.
- Kovalisco, N. V., & Bubnyak, S. M. (2022). *Social well-being of internally displaced persons in Ukraine: sociological discourse*. (Monograph). Lviv: LNU named after Ivan Franko.
- Kovpak, A. (2022). *"They do not sit on the neck": the influx of refugees from Ukraine brings economic benefits to Europe*. Retrieved from <https://www.slovoidilo.ua/2022/11/14/statija/suspilstvo/ne-sydyat-shyyi-naplyv-bizhenciv-ukrayiny-prynosyt-ekonomichnu-vyrodu-yevropi>
- Mikheeva, O., & Sereda, V. (2015). Modern Ukrainian internally displaced persons: main reasons, resettlement strategies and adaptation problems. In *Strategies of transformation and prevention of border conflicts in Ukraine. Collection of analytical materials* (pp. 9-49). Lviv: Galicia Publishing Union.
- Assessment of employment needs and opportunities of internally displaced persons in Ukraine: summarization of research results and recommendations. (2016). *Decent Work Technical Support Group and ILO Bureau for Central and Eastern Europe. International Labor Organization*. Budapest: ILO. Retrieved from https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---sro-budapest/documents/publication/wcms_464289.pdf
- Nastoyasha, K. (2017). Social practices: an attempt at a vertical typology. *New Paradigm*, 132, 172-183. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nopa_2017_132_18
- Rushchenko, I. (2022). The great exodus of the Ukrainian people (the phenomenon of displaced persons in 2022). *Ukrainian society*, 6, 155-168.
- Shirokova, E. O. (2016). Forced migrants in modern Ukraine: political and social aspects of the problem. In *Social technologies: current problems of theory and practice* (pp. 69-70). Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/staptp_2016_69-70_25